

Tzvetan Todorov, *Osvajanje Amerike – pitanje drugoga*, s francuskoga prevela Morana Čale (Zagreb: Naklada Pelago, 2017), 247 str.

Otkriće Amerike na kraju 15. stoljeća dovelo je do jednoga od najznačajnijih civilizacijskih susreta u povijesti. Stoga ne čudi vrlo velik broj historiografskih istraživanja i studija posvećenih europskom osvajanju Amerike u 16. stoljeću. Izazovi suvremenoga svijeta, napose miješanje kultura pod utjecajem globalizacije, dodatno potiču povjesničare na daljnje istraživanje i preispitivanje dodira Europljana i starosjedilačkih Indijanaca na prostoru Amerika u osvit ranoga novog vijeka. Na tom je tragu i knjiga *Osvajanje Amerike – pitanje drugoga*, francusko-bugarskoga povjesničara i filozofa Tzvetana Todorova. Ova studija nastoji istovremeno problematizirati i objasniti osvajanje Amerike iz oba kuta gledanja: indijanskoga i europskoga. Todorov se u knjizi ograničava na prikaz europskoga osvajanja Aztečkoga Carstva te odnose Španjolaca i Azteka na prostorima današnjega Meksika u 16. stoljeću. Autorov cilj nije pružiti čitatelju sintetski pregled osvajanja Amerike, već ukazati na modele odvijanja toga osvajanja te odnose između pobjedničke i poražene strane.

Knjiga je podijeljena u četiri poglavlja. Redoslijed poglavlja slijedi kronologiju susreta „europske i američke civilizacije“. Knjiga nema klasičan uvod, već se na početku svakoga od četiriju poglavlja daje kratak osvrt na probleme koji se analiziraju u tom poglavlju i korištenu metodologiju. U prvom se poglavlju – *Otkriti* (11-54) – razmatraju razlozi Kolumbovih ekspedicija u Novi svijet i prve interakcije Europljana i starosjedioca. Autor posebnu pozornost skreće na Kolumbovo poimanje novootkrivenog svijeta i nastojanje da uvriježenim predodžbama svoga vremena o strancima i različitostima shvati tada Europljanima nepoznatu civilizaciju. U sljedećem se poglavlju – *Osvojiti* (55-118) – bavi razlozima brzoga pada Aztečkoga Carstva, s posebnim osvrtom na opravdanost ili neopravdanost isticanja europske tehničke nadmoći u srazu s Aztecima, ali i drugim američkim civilizacijama. Tzvetan ne odbacuje u potpunosti važnost europske tehničke superiornosti, ali osporava historiografske tvrdnje o tehničkoj nadmoći kao glavnom uzroku brze pobjede Europljana. Opise brutalnosti Europljana u osvojenim područjima i razmjere stradanja Indijanaca autor predstavlja u pretposljednem poglavlju – *Voljeti* (119-166).

Važan dio toga poglavlja jest i pojašnjenje europskoga sustava vrijednosti toga doba bez kojega je teško shvatiti pozadinu zvjerstava koja su činili kolonizatori. U zadnjem su poglavlju – *Upoznati* (197-216) – prikazani načini percepcije Indijanaca u očima Europljana te stavovi misionara o potrebi prisilnoga ili dobrovoljnoga pokrštavanja Indijanaca. Najvažniji autorovi stavovi u sažetom su obliku objedinjeni u *Epilogu* (217-228). Nazivlje koje autor upotrebljava za domorodačko i novopridošlo europsko stanovništvo ovisi o tematici svakoga pojedinog poglavlja. Ipak, uočljivo je da poglavlja *Otkriti*, *Osvojiti* i *Voljeti* donose manje-više iste nazive i za jednu i za drugu stranu. Domorodačko stanovništvo najčešće se naziva „Indijancima, barbarima, divljacima, ljudožderima“, dok se došljake označavalo kao „Europljane/Španjolce, kolonizatore, civilizirane ljude“. Posljednje poglavlje, u skladu sa svojom tematikom, donosi i novu opreku u nazivlju: pogani/ljudožderi/bezbožnici – pravovjerci/kršćani. Autor spomenute izraze upotrebljava jer se u tom obliku pojavljuju u povijesnim izvorima, ali i zbog njihove uvriježenosti u historiografiji i široj javnosti. Tekst je upotpunjen mnoštvom citata iz povijesnih izvora 16. stoljeća. Riječ je mahom o brodskim dnevnicima Kristofora Kolumba, dnevnicima konkvistadora – najviše Hernána Cortésa, zapisima misionara ili progmatiskim djelima poput *Kratkog izvješća o uništenju Indiju* Bartoloméa de Las Casasa, *Drugog demokrata ili o razlozima pravednog rata protiv Indijanaca* Juana de Sepulvede i sl. Na kraju knjige nalazi se i nekoliko dodataka koji pomažu boljem razumijevanju i snalaženju u tekstu: *Bibliografska napomena* (229-233), *Bibliografski podaci* (234-241), *Kazalo ilustracija* (242-243) i *Kazalo imena* (244-247).

Glavna autorova područja interesa unutar studije okolnosti su otkrića Amerike, tijek njezina osvajanja iz perspektive obiju strana i percepcija Europljana o Indijancima i obrnuto. U razmatranju onoga što je u Kristofora Kolumba pobudilo želju za otkrićem – kako je sam Kolumbo mislio, pomorskoga puta za Indiju, a zapravo novoga kontinenta – Todorov posebno ističe istraživačevu prozelitističku narav. Iako je pred svojim mornarima i napose pokroviteljima – španjolskim kraljem i kraljicom – morao isticati golemo bogatstvo koje će ekspedicija donijeti, želja za širenjem tekovina europske civilizacije i kršćanstva imali su u Kolumba glavnu ulogu. Svjetonazorski, autor Kolumba stavlja u srednjovjekovne okvire razmišljanja zbog njegovih nakana, ali i činjenice da civilizaciju Novoga svijeta nije pokušavao razumjeti, već je sve novo na što je nailazio promatrao na temelju unaprijed stvorene, gotovo uvijek negativne, predodžbe. Materijalna korist bila je glavni motiv konkvistadora, španjolskih osvajača Srednje i Južne Amerike. Uzroke ogromne „žeđi“ za bogatstvom, ne samo konkvistadora već i drugih europskih kolonizatora Novoga svijeta, Tzvetan traži u homogenizaciji europskoga sustava vrijednosti na izmaku srednjovjekovlja. Tada se, kao nikada do tada, novac i općenito materijalno bogatstvo nametnulo ne samo kao glavno mjerilo vrijednosti već i kao sve češće sredstvo uspinjanja na društvenoj ljestvici kupovinom službi ili plemićkoga statusa. Osvajanje Novoga svijeta autor prikazuje kao proces koji je istovremeno išao dvama međusobno povezanim pravcima: vojnim/političkim i vjerskim. Vjerska je dimenzija bila izuzetno važna jer je, uz donošenje civilizacije barbarima, kako se iz europocentričnoga kuta gledalo na Indijance, služila kao legitimacijsko sredstvo osvajanja. Tradicionalne razloge brzoga

pada Aztečkoga Carstva, prvenstveno nadmoć Europljana u naoružanju i ratnim tehnikama, autor ne dovodi u pitanje, ali smatra da su unutarnje slabosti aztečke države bile glavni razlozi koji su konkvistadorima olakšali osvajanje. Takvo gledište objašnjava činjenicom da su Azteci svojom državom upravljali izrazito hegemonistički, pa su pokoreni narodi na Španjolce gledali kao na osloboditelje i ulazili u saveze sa Španjolicima protiv omraženih aztečkih gospodara. Ni Azteci nisu novopridošle Španjolce gledali kao neprijatelje, već kao bogove iz pradavnih vremena, što je izazvalo zbunjenost u svim društvenim slojevima, a kao najbolja ilustracija može poslužiti ophođenje zadnjega aztečkog vladara Montezume prema Hernánu Cortésu. Stradanje Indijanaca, koje je do kraja 16. stoljeća obuhvatilo 90 % starosjedilačkog stanovništva, odvijalo se, kako autor navodi, na tri načina: izravnim ubijanjem, nametanjem teških uvjeta rada i unošenjem bolesti na koje domicilno stanovništvo nije bilo imuno. Izravnu odgovornost Tzvetan kolonizatorima pripisuje zbog izravnoga ubijanja i radne eksploatacije indijanskoga stanovništva. Masovno stradanje Indijanaca definirano je kao posljedica želje Španjolaca za bogatstvom i moći te široko prihvaćene teorije o nejednakosti i inferiornosti Indijanaca u odnosu na Španjolce. Na to se oslanja i autorov opis europske civilizacije kao „civilizacije pokolja“ kojoj masovna stradanja tijekom ratova, ali i za vrijeme mira, nisu bila strana. Tzvetan kao važan dio osvajanja i općenito susreta dviju kultura ističe i evangelizaciju. Evangelizaciju novoosvojenih prostora provodili su misionari iz redova dominikanaca i franjevaca, a kasnije i isusovaca. Vrlo brzo oblikovale su se dvije struje među misionarima što se tiče načina pokrštavanja Indijanaca. Jedna je struja zagovarala pokrštavanje cijeloga stanovništva uz upotrebu sile ako je potrebno, dok je druga strana naglašavala kako Indijance treba mirno privoliti da prihvate kršćanstvo. Tzvetan naglašava kako misionari nisu bili protiv španjolske kolonijalne politike i osvajanja, već su bili protiv okrutnih metoda prisile nad pokorenim stanovništvom. Dvije navedene struje među evangelizatorima predstavljene su ujedno i kao dva koncepta ekonomskoga uređenja Novoga svijeta – robovlasništvo temeljeno na prisili i „umjereni“ kolonijalizam koji počiva na mirnom suživotu Europljana i Indijanaca.

Osvajanje Amerike – pitanje drugoga Tzvetana Todorova vrijedna je historiografska analiza osvajanja i uspostavljanja europske vlasti u Americi tijekom 16. stoljeća. Na odnosu Španjolaca i Azteka, koji uzima kao ogleдни primjer, autor nastoji ukazati na nove spoznaje o načinima europske kolonizacije Amerike u 16. stoljeću. Uz nove spoznaje i svoje vlastite teze o problematici kojom se u knjizi bavi, Todorov donosi i uvriježene historiografske poglede na susret europske i američke civilizacije, pa to knjizi ujedno daje i notu djela sintetskoga karaktera. Lijep izričaj, jasnoća autorovih stavova, mnoštvo citata izvornih djela i problemski pristup tematici čine ovu knjigu pristupačnom i široj čitateljskoj publici koja se s tematikom susreće prvi put ili s površnim znanjem, dok povjesničarima otvara pogled na nove perspektive sagledavanja te historiografske problematike i daje podlogu za nova istraživanja.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 17 2022.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti,
godina XVII, broj 17, 2022.

Glavni i odgovorni urednik
Ivan Mrnarević

Zamjenik glavnog urednika
Ivan Ćorić

Uredništvo
Petar Bešlić
Ivan Ćorić
Ivana Đorđić
Ivan Mrnarević
Stanka Mujo
Filip Šimunjak
Marko Zidarić

Urednici pripravnici
Tomislav Bilić
Marija Biščan
Ivan Mudrovčić
Tijana Vokal

Redakcija
Petar Bešlić
Tomislav Bilić
Marija Biščan
Ivan Ćorić
Ivana Đorđić
Ivan Mrnarević
Ivan Mudrovčić
Stanka Mujo
Filip Šimunjak
Tijana Vokal
Marko Zidarić

Tajnik Uredništva
Petar Bešlić

Recenzenti
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Irena Bratičević
dr. sc. Neven Budak
dr. sc. Ivana Buljan
dr. sc. Ivana Gubić
dr. sc. Sanja Lazanin
dr. sc. Ana Pavlović

dr. sc. Hrvoje Petrić
dr. sc. Kornelija Jurin Starčević
dr. sc. Goran Sunajko
dr. sc. Filip Šimetin Šegvić
dr. sc. Zrinka Pešorda Vardić

Lektura za hrvatski jezik
Jozo Akrap
Tina Čatlaić
Mislav Graonić
Lea Ivanković
Lorena Lelek
Marija Mrnjavac
Martina Perak
Nika Pulig
Josipa Skenderović
Darko Vasilj
Jakov Zidarić
Matea Žnidarec

Lektura za engleski jezik
Anamarija Brusić

Oblikovanje
Marko Maraković, FF-press

Prijevod s engleskog jezika
Ivan Mrnarević
Marko Perišić
Filip Šimunjak

Prijevod s mađarskog jezika
Saša Vuković

Izdavač
Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu

Tisak
Studio Moderna d.o.o.

Naklada
Tiskano u 100 primjeraka.

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim radovima izražavaju isključivo stavove i mišljenja autora i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa financirano je novcem dobivenim na natječaju za studentske projekte Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i sredstvima koje je ustupio Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta.

Redakcija časopisa Pro tempore iskreno zahvaljuje Odsjeku na financijskoj podršci.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva

Odsjek za povijest
(za: Uredništvo Pro tempore)
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb

Kontakt

casopis.protempore@gmail.com

Web-stranica

<https://protempore.ffzg.unizg.hr/>